

SIRKE MÄKINEN

In vai out? Venäjä ja yliopistorankingit

Venäjän identiteetti, sen paikka maailmassa ja asemoitumisen merkitys Venäjän toiminnalle ovat ikuisuuskyseksiä. Edelleen kuulee pohdittavan niin Venäjän sisällä kuin ulkopuolellakin, onko Venäjä osa niin sanottua länttä. Tuleeko sen seurata ”universaaleja” malleja, integroitua syvemmin läntisiin instituutioihin, vai onko Venäjä jotain (lännestä) erillistä tai jopa ainutlaatuista? Tuleeko sen pyrkiä kulkemaan ”omaa” polkuaan, luomaan kilpailevia instituutioita yksin tai yhdessä Kiinan, muiden BRICS-maiden tai joidenkin entisen Neuvostoliiton maiden kanssa? Näihin kahteen vaihtoehtoon – Venäjän ulkopolitiikan jatkuvuuteen – myös ulkoministeri Sergei Lavrov

viittasi maaliskuussa kuvatessaan maansa ulkopolitiikkaa 800-luvulta nykypäivään.

Yhä useammin on väitetty, että Venäjä pyrkii itse eristämään itsensä erityisesti kansainvälisen oikeuden vastaiseksi määritellyn Krimin liittämisen ja Itä-Ukrainan sodan myötä. Virallisen Venäjän näkemys on kuitenkin täysin päinvastainen: Venäjä nimenomaan noudatti kansainvälistä oikeutta ja kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta Krimillä. Maan sisällä keskustelu Venäjän ja lännen erilaisuudesta vahvistui Putinin kolmannella presidenttikaudella jo ennen Krimin liittämistä.

Näin sekä ulkoapäin rakennettu että Venäjän itsensä luoma identiteetti vahvistaa käsitystä Venäjästä lännestä poikkeavana. Toisaalta Venäjä vetoaa edelleen toiminnassaan (valikoidusti) kansainväliseen oikeuteen, korostaa asemaansa koko maailman turvallisuuden takaajana (viimeksi Syyrian sodan yhteydessä) ja vertaa itseään muualla rakennettuihin standardeihin ja mittareihin.

Länteen kuulumisen ja oman polun etsimisen vastakainasettelu on läsnä myös korkeakoulutusta koskevassa keskustelussa. Esimerkkinä kahden eri linjan vuoropuhelusta voidaan nostaa esiin globaalien yliopistorankingien ympärillä käyty debatti. 2000-luvun alkupuolella lanseerattiin listauksia yliopistojen ’paremmuudesta’ tietyin indikaattorein arvioituna. Tunnetuimpia niistä ovat Shanghaiin, *Times Higher Educationin* (THE) sekä Quacquarelli Symondsin (QS) rankingit. Indikaattorit vaihtelevat rankingin mukaan, mutta kaikkien niiden sanotaan kuvaavan opetuksen ja tutkimuksen laatua. Tätä mitataan esimerkiksi tiedeyhteisön tai työnantajien arvioiden, viittaustietokantojen, tieteellisten aikakauslehtijulkaisujen, kansainvälisten opiskelijoiden ja opettajien, Nobel-palkinnon saajien määrän sekä opettaja–opiskelija-suhdeluvun perusteella.

Venäjällä on erityisesti valtiotasolla korostettu tarvetta olla mukana ja saada parempia sijoituksia globaaleissa yliopistorankingeissa. Virallisen Venäjän suhtautumista kuvaa hallituksen 2012 perustama 5–100-ohjelma, jonka tavoitteena on nostaa viisi venäläistä yliopistoa jonkin edellä mainitun listauksen sadan parhaan joukkoon vuoteen 2020 mennessä. Ohjelmaan kuuluville 14 yliopistolle jaettiin vuonna 2015 reilut 10 miljardia ruplaa (noin 127 miljoonaa euroa). Rahojen avulla yliopistojen tulisi kansainvälistyä: saada julkaisuja Scopus- ja Web of Science -luokiteltuihin lehtiin, rekry-

toida henkilökuntaa ulkomailta sekä houkutella kansainvälisiä opiskelijoita.

Venäläisten yliopistojen nousua rankingeissa vaikeuttaa tutkimuspainotuksen puute. Neuvosto-aikaan tutkimus oli keskittynyt yliopistojen sijasta tutkimusinstituutteihin; parhaiden tutkijoiden sanotaan edelleenkin usein työskentelevän yliopistosektorin ulkopuolella. Lisäksi ongelmia aiheuttavat yksialayliopistojen suuri määrä, englannin kielen osaamisen taso ja Venäjän yhteiskunnasta yleisemminkin kertova ylhäältä–alasjohtamiskulttuuri. Myös kontaktiopetuksen määrä kandidaattitasolla esimerkiksi politiikan tutkimuksen alalla on yleensä huomattavasti suurempi kuin vastaavissa ohjelmissa Suomessa.

Kokemusta (kansainvälisestä) vertaisarvioidusta julkaisemisesta on usein myös hyvin ohuella. 5–100-ohjelmassa mukana olevan Higher School of Economicsin (HSE) rehtori Jaroslav Kuzminov onkin todennut, että Venäjän suurinta yliopistoa, Lomonosovin Moskovan valtionyliopistoa (MGU), lukuun ottamatta maan yliopistojen mahdollisuudet päästä 100 parhaan joukkoon globaaleissa rankingeissa vuoteen 2020 mennessä ovat ”nollan luokkaa”. Vuoden 2015 THE-listalla MGU oli sijalla 161.

Valtiovallan edustajat luonnollisesti vakuuttelevat, että 5–100-ohjelman tavoitteet saavutetaan, lisääntyhän ”rankattujen” yliopistojen määrä THE-listalla kahdesta kolmeentoista vuodesta 2014 vuoteen 2015. Opetus- ja tiedeministeriöstä kehuttiin, että yhdeksän näistä 13 yliopistosta saa rahoitusta mainitusta ohjelmasta. Todisteena sen osittaisesta onnistumisesta voidaan pitää myös sitä, että alakohtaisissa listauksissa venäläisyliopistojen määrä on lisääntynyt ja sijoitukset ovat jo nyt parantuneet. Esimerkiksi vuoden 2016 alakohtaisen QS-rankingin mukaan kahdeksan venäläistä yliopistoa sai 20 sijoitusta 100 parhaan joukkoon, kun vielä vuosi sitten listattuja yliopistoja oli neljä ja sijoituksia vain kahdeksan.

Venäjällä on myös arvosteltu voimakkaasti globaaleja yliopistorankingeja. Venäjän rehtoreiden liitto MGU:n Viktor Sadovnichii puheenjohtajanaan on todennut, että indikaattoreita olisi muutettava huomioimaan paremmin koulutusjärjestelmien erityispiirteet. Sadovnichii mukaan opetuksen laatu tulisi olla pääasiallinen kriteeri yliopistoja arvioitaessa. Myös opetusministerinä 1998–2004 toiminut Vladimir Filippov, joka nykyään istuu Venäjän valtion kansojen ystävyyden yliopiston rehtorina, kritisoi tutkimuspainostusta ja ’kansallisten erityispiirteiden’ ohittamista: venäläisissä yliopistoissa on paljon sellaista opetushenkilökuntaa, kuten kielten tai liikunnan opettajia, jotka eivät julkaise mitään. Sen takia julkaisumäärät tulisi suhteuttaa vain jatkotutkimuksen suorittaneisiin. Esimerkiksi MGU:n rehtori onkin osana kritiikkiä esittänyt oman globaalien ranking-järjestelmän perustamista. Tammikuussa myös presidentti Putin vetosi tiede- ja yliopistoyhteisöön, jotta Venäjällä kehitettäisiin omat kriteerit yliopistojen laadunarviointiin.

Yliopistorankingien kritiikissä venäläiset eivät ole yksin. Listausten katsotaan painottavan tutkimusta ope-

tuksen kustannuksella ja suosivan yliopistoja, jotka ovat monialaisia ja joissa englantia on pääasiallinen opetuskieli. Lisäksi rankingeissa on monenlaisia metodologisia ongelmia: mittarit eivät mittaa sitä, mitä niiden pitäisi, datan kerääminen ei ole läpinäkyvää, eikä yliopisto välttämättä ole paras arviointiyksikkö, koska yliopistojen sisällä erot ovat niin suuria. Erityisesti on arvosteltu vertaisarvioinnin käyttöä ja akateemista mainetta yhtenä mittarina: kriitikkojen mukaan tämä suosii erityisesti ’lännen’ yliopistoja.

Rankingien on ylipäätään väitetty ohjaavan liiaksi päätöksentekoa. Professori Ellen Hazelkornin mukaan alkuperäisen tarkoituksen eli *benchmarking*in sijaan listauksista on tullut strategisia instrumentteja, politiikan teon välineitä, jotka vaikuttavat kansallisten koulutusjärjestelmien ja yliopistojen sisäisiin rakenteisiin ja rahanjakoon. Esimerkiksi kansallisella tasolla ne voivat lisätä yliopistojen välistä eriarvoisuutta ohjaamalla rahoitusta eliittiyliopistoille, joilla on mahdollisuus pärjätä globaaleissa rankingeissa. Tästä on esimerkkinä myös Venäjän 5–100-ohjelma.

Venäjän valtiojohdolle rankingit ovat tarjonneet mahdollisuuden viedä eteenpäin ja oikeuttaa yliopistoreformeja karsimalla yliopistokenttää ja pyrkimällä kansainvälistämään sitä. Kehitys vaikuttaa olevan tiiviissä yhteydessä 2012 alkaneeseen yliopistojen kansalliseen laadunarviointiin, jonka tulosten perusteella yliopistoja on yhdistetty, haarakonttoreita ja opetusaloja lopetettu. Maailmanpolitiikan tasolla rankingien merkitys näyttää olevan ennen kaikkea Venäjän imagon tai maineen – ja vaikutusvallan – vahvistamisessa. Tulevaisuudessa Venäjän ajatellaan pystyvän vahvistamaan painoarvoaan maailmanpolitiikassa myös koulutuspoliittisin instrumentein.

Venäläisten yliopistojen edustajille rankingit kuvastavat kuulumista globaaliin yliopistoyhteisöön, sen huijulle. Esimerkiksi HSE:n vararehtori Aleksei Novoseltsev on korostanut, että listoille nousemisessa on ennen kaikkea kysymys maailman johtavien yliopistojen kanssa tasavertaiseksi tunnustamisesta. Kazanin federaatioyliopiston rehtori Ilšat Gafurovin sanoin: ”Listalle pääsy – se on kuin pääsisi tieteen maailman eliittiin”. Pietarin valtionyliopiston rehtori Nikolai Kropachevin mukaan rankingeissa sijoittuminen mahdollistaa osallistumisen kilpailuun arvostetusta tutkimusrahoituksesta.

Venäjällä pohditaan varmasti jatkossakin, pitäisikö maan olla *in* eli mukana globaalissa (ranking)järjestelmässä vai *out* eli pyrkiä luomaan oma, kilpaileva järjestelmänsä. Maailmanpoliittiset tilanteet heijastuvat myös korkeakoulutuksen alalle, kuten Venäjän ja Turkin välille syntynyt kriisi ja maiden koulutusyhteistyön katkaiseminen kertovat. Nykytilanteessa oman globaalien rankingjärjestelmän luominen vaikuttaa niin poliittisesti kuin taloudellisestikin vaikealta. Halu korostaa erilaisuutta ja valmiutta irtiottoihin, kovemmin tai pehmeämmin keinoin, näyttää kuitenkin huomattavasti vahvemmalta kuin vielä muutama vuosi sitten.